

Marlena Hajduk

Dzieje Pałacu Biskupiego w Krakowie w latach 1815–1894

Dzieje Pałacu Biskupiego w Krakowie
w latach 1815-1894

HISTORIA
HEREDITAS
ECCLESIA

TOM 7

SERIA POD REDAKCJĄ

KS. DR. HAB. ANDRZEJA BRUŹDZIŃSKIEGO, PROF. UPJPII
I DR. HAB. TOMASZA GRAFFA

MIĘDZYNARODOWY KOMITET REDAKCYJNY:

KS. PROF. DR HAB. JACEK URBAN – PRZEWODNICZĄCY, POLSKA
MGR. PŘEMYSL BAR, PH.D., CZECHY
JUDR. MGR. GABRIEL LUKÁČ, SŁOWACJA
PROF. DR HAB. ZDZISŁAW NOGA, POLSKA
PROF. PHDR. JIŘÍ TRÁVNÍČEK, CZECHY
KS. DR HAB. ROBERT TYRAŁA, PROF. UPJPII, POLSKA
KS. PROF. DR HAB. ANDRZEJ WITKO, POLSKA

Marlena Hajduk

Dzieje Pałacu Biskupiego w Krakowie
w latach 1815-1894

Kraków

© Copyright by Marlena Hajduk, 2020

Recenzja

prof. dr hab. Jacek Purchla, UEK, UJ

ks. bp prof. dr hab. Jan Kopiec, UO

Redakcja

Patrycjusz Pilawski

Projekt okładki

Marta Jaszczuk

Publikacja dofinansowana z subwencji przyznanej
dla Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie
przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w roku 2020

ISBN 978-83-8138-217-5 (druk)

ISBN 978-83-8138-218-2 (on-line, pdf)

<https://doi.org/10.12797/9788381382182>

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

7	Wstęp
19	Rozdział 1. Pałac Biskupi w okresie Jana Pawła Woronicza
19	1.1. Dom biskupa Jana Pawła Woronicza
52	1.2. Utrzymanie. Finansowanie i remonty
97	1.3. Gabinet Historyczny
135	Rozdział 2. Pałac Biskupi w okresie Karola Skórkowskiego i administratorów
135	2.1. Dom biskupa Karola Skórkowskiego
167	2.2. Dom w okresie <i>sede impedita</i> diecezji krakowskiej. Pożar
193	2.3. Dom w okresie <i>sede vacante</i> . Siedziba Szkoły Miejskiej i galerii Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych
227	Rozdział 3. Pałac Biskupi w okresie Albina Dunajewskiego
227	3.1. Odnowienie
254	3.2. Dom biskupa Albina Dunajewskiego
296	3.3. Konsystorz i archiwum
367	Zakończenie
371	Bibliografia
371	I. Źródła archiwalne

Spis treści

- 381 II. Źródła drukowane
- 386 III. Opracowania
- 398 IV. Źródła internetowe
- 401 Aneks
- 405 Wykaz skrótów
- 407 Indeks nazwisk
- 427 **Summary. The History of the Bishop's Palace in the 19th Century
Krakow**

Wstęp

W ostatnim czasie można zauważyć wzrost zainteresowania pracami poświęconymi domowi jako miejscu historii. Patrząc z perspektywy Krakowa, wymienić można tu przede wszystkim prace poświęcone pałacowi Pod Baranami¹, Krzysztoforowi², Sanguszków³ czy pałacowi Potockich (na rogu Rynku Głównego i ul. Brackiej)⁴. W ten nurt wpisują się również prace dotyczące dziejów domu Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa przy ul. św. Jana 12⁵. Na osobną uwagę zasługuje cały cykl monografii poświęconych dziejom poszczególnych budynków Uniwersytetu Jagiellońskiego⁶.

---

¹ A. Palarczykowska, *Artur Potocki i jego pałac „Pod Baranami” w Krakowie*, Kraków 1995. Biblioteka Krakowska, nr 134.

² C. Bąk-Koczarska, *Mieszkańcy pałacu „pod Krzysztoforą” w Krakowie. Właściciele i lokatorzy od XIV do XX wieku*, Kraków 1999.

³ W. Komorowski, *Krakowskie pałace Sanguszków*, [w:] *Wokół Sanguszków. Dzieje – sztuka – kultura. Materiały I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, 29-30 czerwiec 2006*, Ratusz, Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów 2007, s. 121-128.

⁴ M. Hennel-Bernasikowa, *Pałac Potockich w Krakowie (róg Rynku i Brackiej)*. Zarys dziejów, Kraków 2016. Biblioteka Krakowska, nr 162.

⁵ *Dom Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa przy ul. św. Jana 12*, red. W. Komorowski, Kraków 2013. Biblioteka Krakowska, nr 158.

⁶ Inicjatorem serii wydawniczej poświęconej budynkom UJ był prof. Andrzej Chwalba. Publikacje miały uświetnić obchody jubileuszu 650-lecia Krakowskiej Wszechnicy; A. Chwalba, *Collegium Maius*, Kraków 2009, s. 7; zob. M. Ferenc, *Collegium Nowodworskiego*, Kraków 2012; T. Gąsowski, *Collegium Wróblewskiego*, Kraków 2013; A. Chwalba, *Pałac Pusłowskich*, Kraków 2014; M. Bogdanowska, A. Chwalba, *Collegium Novum*, Kraków 2014; P. Franaszek, *Collegium Witkowskiego*, Kraków 2014; W. Szymborski, *Collegium Broscianum*, Kraków 2014; M. Stus, *Pałac Larischa*,

Dzieje Pałacu Biskupiego są ściśle związane z historią diecezji krakowskiej, a przez to również z losami Krakowa. Stąd też bliższe poznanie dziejów tego gmachu przyczynia się do lepszego zrozumienia dziejów diecezji i Krakowa. Ponadto temat Pałacu Biskupiego był do tej pory podejmowany jedynie fragmentarycznie przez historyków lub też opracowywano go wyłącznie z perspektywy historii sztuki. Nie powstała jak dotąd praca historyczna obejmująca całościowo dynamikę dziejów krakowskiego domu biskupiego oraz siedziby konsystorza i archiwum diecezjalnego w XIX w. Nie wykorzystano również dotychczas wielu źródeł archiwalnych dotyczących funkcjonowania tegoż budynku w XIX stuleciu. Powyższe powody stały się przyczyną, dla której podjęto się opracowania niniejszego tematu.

Zakres chronologiczny pracy, ograniczony do lat 1815-1894, zawarty został pomiędzy pontyfikatami najważniejszych dla XIX-wiecznych dziejów Pałacu Biskupów Krakowskich: Jana Pawła Woronicza i Albina Dunajewskiego. Początkowo rozważano opisanie historii gmachu biskupiego w przeciągu całego wieku XIX, jednakże właśnie wydarzenia zawarte między rokiem 1815 a 1894 były przełomowe dla dziejów Pałacu, ponieważ wprowadzały zmiany w jego funkcjonowaniu i znaczeniu dla diecezji krakowskiej.

Początek stulecia wraz z rządami biskupów Feliksa Turskiego i Andrzeja Gawrońskiego nie przyniósł zasadniczych zmian w funkcjonowaniu Pałacu, oprócz częstszego przebywania biskupów w swej rezydencji⁷. Natomiast Jan Paweł Woronicz, wraz z objęciem rządów nad diecezją krakowską, przeprowadził gruntowny remont Pałacu, przeniósł pokoje biskupie do południowego skrzydła, a kaplicę do wschodniej części gmachu. Urządził Gabinet Historyczny otwarty dla zwiedzających. Przeprowadził siedzibę konsystorza z kamienicy zwanej Lisią Jamą przy ul. Kanoniczej⁸ do pokoi pałacowych przy ul. Franciszkańskiej. Te zmiany wprowadzone przez Jana Pawła Woronicza nadały nowy charakter i nową rolę pałacowej rezydencji biskupiej. Następnie, po okresie świetności gmachu, nastąpił najtrudniejszy etap w XIX-wiecznych dziejach Pałacu, a prawdopodobnie również w całej jego długiej historii. Pałac, pozbawiony głównego gospodarza w okresie *sede vacante* diecezji, został dodatkowo zniszczony

---

Kraków 2015; S. A. Sroka [et al.], *Collegium Iuridicum*, Kraków 2015; D. Niemiec, M. Starzyński, *Collegium Minus*, Kraków 2015.

⁷ Biskup Feliks Turski dokonał remontu Pałacu, ale nie wprowadził większych zmian w urządzeniu jego wnętrza.

⁸ Kamienica zwana Lisią Jamą jest drugą kamienicą przy ul. Kanoniczej po lewej stronie (dla idących od Wawelu w kierunku Rynku Głównego).

pożarem miasta w lipcu 1850 r. Przez niemalże 30 lat budynek niszczał i tracił swoje znaczenie z powodu braku biskupa. Dopiero Albin Dunajewski, obejmując pasterzowanie nad diecezją krakowską, odnowił Pałac oraz przywrócił jego świetność i funkcje dla biskupstwa. Stąd też uznano, że zawężenie chronologii do lat 1815-1894 w jaśniejszy sposób przedstawi dynamikę zmian zachodzących w historii Pałacu.

W XIX w. gmach krakowskiego Pałacu Biskupiego był już wiekową budowlą. Pierwotna siedziba biskupów krakowskich była na Wawelu⁹. W XIV w. biskupi krakowscy zakupili (prawdopodobnie od franciszkanów) ziemię przy obecnej ul. Franciszkańskiej. Z dotychczasowych ustaleń wynika, że pierwsza siedziba biskupia przy tej ulicy była drewniana. Ulokowana była w części południowej obecnego Pałacu Biskupiego. Następnie kard. Zbigniew Oleśnicki w I połowie XV w. rozbudował ją i otoczył murem. Budynek murowany powstał w 1567 r. decyzją bp. Filipa Padniewskiego. Wówczas pierwotny drewniany gmach został całkowicie rozebrany. Dokładniejsze ustalenia przyniosłoby zapewne przeprowadzenie badań archeologicznych fundamentów i piwnic obecnego gmachu¹⁰.

Kolejną ważną przebudowę przeprowadził bp Piotr Gembicki w latach 1643-1647. Wówczas Pałac nabrał kształtu utrzymanego w większości po dzień dzisiejszy. W tym czasie powstała także fasada Pałacu od ul. Franciszkańskiej, ozdobny portal przy głównym wejściu, szeroka sień wjazdowa oraz monumentalna klatka schodowa z otwartą arkadową sienią na pierwszym piętrze. Były to cechy charakterystyczne dla „pałacu miejskiego” – typu budowli bardzo popularnej w okresie nowożytnym, szczególnie w połowie XVII i na początku XVIII w. Najazd wojsk szwedzkich w 1655 r. nieznacznie zniszczył Pałac. Odnowił go bp Andrzej Trzebicki, przy

⁹ S. Tomkowicz, *Pałac biskupi w Krakowie*, Kraków 1933, s. 3 i n. Biblioteka Krakowska, nr 78; M. Rożek, *Architektura i urządzenia wnętrza pałacu biskupiego w Krakowie (wiek XV-XIX)*, praca magisterska wykonana na seminarium prof. dr. A. Bochnaka, Kraków 1969, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (dalej: AKMKr.), sygn. 2337/III, s. 4; M. Sobala, *Krakowskie rezydencje biskupie w świetle nieznanych źródeł opisowych z XVII i XVIII wieku*, „Rocznik Krakowski” 2014, t. 80, s. 57 i n., przypis 3; por. K. Polek, *Kraków w IX i X wieku*, [w:] *Kraków. Studia z dziejów miasta. W 750. rocznicę lokacji*, red. J. Rajman, Kraków 2007, s. 23; Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej (dalej: AKKK), sygn. A.Epi 22/V, b. aut., *Pałac Biskupów Krakowskich w Krakowie*, [po 1826 r.].

¹⁰ Kraków w tym czasie miał średniowieczną, ciasną zabudowę i wąskie uliczki, stąd trudno było wybudować pałac z obszernym dziedzińcem; W. Komorowski, *Pałace barokowe i klasycystyczne*, [w:] *Pałace miejskie Krakowa. Materiały sesji naukowej odbytej 18 maja 2002 roku*, red. J. M. Małecki, Kraków 2003, s. 36.

czym zachował on znaczną część wystroju wnętrz wprowadzonych przez bp. Gembickiego. Skrzydło zachodnie Pałacu powstało również w okresie rządów bp. Gembickiego, jednak dopiero za kadencji bp. Jana Małachowskiego zostało w pełni wykończone i wyposażone¹¹.

Biskupi krakowscy w średniowieczu i okresie nowożytnym często rezydowali poza swoim domem przy ul. Franciszkańskiej. Ze względu na pełnione funkcje państwowe oraz rozliczne sprawy w bardzo rozległej diecezji często podróżowali oraz przebywali w swych rezydencjach i dworach. Jak wynika z badań Michała Sobala, w XVI i XVII w. istniało aż 25 gmachów definiowanych jako budowle przeznaczone na mieszkanie dla biskupa krakowskiego¹².

Warto jednak zaznaczyć, że od czasu przeniesienia stolicy Rzeczypospolitej do Warszawy biskupi częściej przebywali tam niż w Krakowie. W Warszawie mieli siedzibę przy ul. Miodowej. Biskupi krakowscy pełnili bowiem funkcje senatorów oraz doradzali władcom, stąd ich częsta obecność w Warszawie była konieczna¹³.

¹¹ M. Rożek, *Architektura i urządzenia wnętrz...*, s. 4-36; M. Rożek, *Architektura i urządzenia wnętrz pałacu biskupiego w Krakowie (XIV-XIX w.)*, „Rocznik Krakowski” 1974, t. 45, s. 19-42; S. Mossakowski, *Pałac Biskupi w Krakowie a projekty Giovanniego Battisty Gisleniego*, „Rocznik Sztuki Śląskiej” 1999, t. 7, s. 137-143; M. Sobala, *Krakowskie rezydencje biskupie...*, s. 57-69; K. J. Czyżewski, *Wyposażenie pałacu biskupiego w Krakowie w czasach Piotra Gembickiego (około roku 1654)*, [w:] *Działalność fundacyjna biskupów krakowskich*, t. 1, red. M. Walczak, Kraków 2016, s. 711-743.

¹² W tym było 7 zamków (Iłża, Bodzentyn, Lipowiec, Sławków, Siewierz, Koziegłowy, Muszyna), 14 drewnianych dworów (Kielce, Radłów, Kunów, Dobrowoda, Wawrzeńczyce, Uszew, Luborzyca, Bolechowice, Jangrot, Sielec, Ksany, Złota, Biskupice, Piotrków) oraz 4 murowane rezydencje (Kraków, Nowy Sącz, Prądnik, Biskupie). W XVII w. rezydencje biskupie znajdowały się w miejscowościach: Iłża, Bodzentyn, Kielce, Prądnik, Siewierz, Sławków, Lipowiec, Muszyna, Warszawa, Radłów, Wawrzeńczyce, Luborzyca, Uszew, Koziegłowy, Jangrot, Sielec, Ksany, Dobrowoda, Piestrzec, Kunów, Złota, Łączna, Sieciechów oraz prawdopodobnie w Świniarsku i Mirowie; M. Sobala, *Sieć rezydencji biskupów krakowskich w średniowieczu i czasach nowożytnych. Zagadnienie skali i funkcji*, [w:] *Działalność fundacyjna biskupów krakowskich*, t. 1, s. 867-877.

¹³ C. Bąk-Koczarska, *op. cit.*, s. 102; por. AKMKr, Akta Biskupstwa Krakowskiego XVIII w. – XIX w. – 1920 r., *Rachunki [...] Jaśnie Oświeconego Xcia Jmci Andrzeja Stanisława Kostki Hrabi na Załuskach Załuskiego Biskupa Krakowskiego Xcia Siewierskiego, tak z pozostałych w skarbie Pieniądzy, tudzież za sprzedane według Taxy mobilia pozostałe [...] przez terażniejszego J. O. Xcia Jmci Sołtyka regulujące się*, IX 1762 r., k. 8-11, tam spis uposażenia pałacu biskupów krakowskich w Warszawie; AKKK, sygn. A.Epi 7/II, b. aut., *Dla Pamięci. O Pałacu Biskupstwa Krakowskiego w Warszawie*, [ok. 1790 r.]

Podjęty temat dotyczy ciekawego okresu historycznego, jakim było stulecie XIX [...]. Analiza pozornie nie najważniejszych kwestii, związanych z architekturą pałacu, jego rozplanowaniem oraz spełnianymi funkcjami w różnorodnej mierze, także z osobami powiązаныmi z tym ważnym miejscem dla Krakowa i diecezji krakowskiej, wnosi nowe naświetlenie dla uchwycenia przynajmniej niektórych mechanizmów działalności Kościoła i jego pasterzy. Zainteresowanie tytułowym pałacem ma swoje istotne znaczenie, bo dotyczy najważniejszego urzędu w diecezji i otwiera przestrzeń badawczą dla uchwycenia wielu szczegółów nie tylko z życia wyższych sfer, ale nade wszystko pozwala wniknąć w płaszczyznę najwyczejniejszą, bo gwarantującą dotarcie do fundamentalnych zasad zwyczajnego poruszania się osoby ludzkiej, także wysoko postawionej.

z recenzji bp. prof. zw. Jana Kopca

Wśród wielu zabytków architektury, które przesądzą dziś o szczególnym miejscu Krakowa na mapie kulturowej Polski i Europy, niewiele jest budowli, które posiadałyby tak wielką siłę znaczeniową jak pałac biskupów krakowskich przy ulicy Franciszkańskiej 3. [...] Ten magiczny dziś adres nabierał szczególnego znaczenia dla Krakowa i dla Polski przez cały wiek XIX. Przesądziły o tym niezwykle osobowości jego gospodarzy, a zwłaszcza Jana Pawła Woronicza i Albina Dunajewskiego, oraz zmieniające się konteksty polityczne. Dlatego wielką zasługą pani Marleny Hajduk jest zwrócenie uwagi na niezwykle intrygujący fenomen budowli, której dzisiejszy kształt jest funkcją losów Krakowa i jego kościoła w XIX wieku.

z recenzji prof. Jacka Purchli

Publikacja została wyróżniona w konkursie o Nagrodę Miasta Krakowa 2020 oraz zdobyła Nagrodę JM Rektora Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Marlena Hajduk – doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie historia. Znanca historii XIX wieku, w szczególności dziejów Galicji. Absolwentka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

<https://akademicka.pl>

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie

